

ПОХОДЖЕННЯ РУСІ ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Дешко П. П.

ВСТУП

Наш розділ доцільно розпочати прологом Євангелія від Іоанна (1:1–3): «Спочатку було Слово, і Слово було з Богом, і Богом було Слово. Воно було спочатку з Богом. Усе сталося через Нього, і без Нього не сталося нічого з того, що сталося»¹. Подібно до того, як «Λόγος» (слово, наука) постає першоосновою буття, формування держави Русі стало фундаментальним чинником становлення української державності та подальшого розвитку українського суспільства. З'ясування обставин і часу виникнення найдавнішої української держави має виняткове значення, оскільки безпосередньо пов'язане з питаннями національного буття, колективної самоідентифікації, історичної перспективи та життєздатності української нації.

У процесі становлення модерної української нації Російська Федерація послідовно реалізує політику історичної узурпації, спрямовану на заперечення самобутності українського етносу та його державотворчої традиції. Одним із ключових елементів цієї історіографічної парадигми виступає норманська теорія походження Русі, ґрунтовну критику якої в українській історичній науці започаткував ще на початку ХХ ст. М. С. Грушевський. Сучасне російське політичне керівництво, зокрема Володимир Путін, активно використовує окремі положення цієї концепції для обґрунтування власних історико-політичних наративів, згідно з якими Русь нібито виникла на території сучасної Російської Федерації, насамперед у Новгороді. Важливе місце в цій конструкції посідає також апеляція до династичної спадкоємності, оскільки батьком засновника Московського князівства Данила Олександровича був представник династії Рюриковичів Олександр Невський. У межах такого підходу навіть право історичної спадщини ототожнюється з правом політичного домінування, адже Москва свого часу підкорила Новгород, який проголошується «справжньою Руссю».

¹ Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа. Псалми / пер. з грец. П. Дубовика. Ужгород: «Закарпаття», 2006. С. 170.

1. Русь як історична основа української державності: проблеми історичної спадкоємності

У листопаді 2025 року опубліковано статтю «Переосмислення Київської Русі в сучасній українській історії: між імперським міфом та національною самобутністю»², де автори Л. Р. Дрогомирецька, О. П. Ляхно, Г. С. Побережець декларують намір спростувати російські історіографічні міфи щодо України. Однак, попри заявлену мету, їхні висновки демонструють неусвідомлену репродукцію окремих російських наративів.

Авторський колектив, не маючи спеціалізованих досліджень з проблематики походження Русі й працюючи переважно у сферах політології та релігієзнавства, намагається позиціонувати себе як компетентні у питаннях генези Русі. Антинорманізм ними означено як не наукове явище, проте без належної аргументації: в окремих фразах лише констатовано його «ненауковість», без доказової бази чи посилань на відповідні джерела.

Важливо й те, що автори не наводять сучасних релевантних досліджень із цієї проблематики та не враховують новітніх публікацій, у тому числі й праць автора. Імовірно, увага зосереджена на формальних наукових ступенях дослідників, хоча в академічному дискурсі визнано, що будь-яка теорія або концепція має бути відкритою для критики, перевірки та сумніву, незалежно від статусу критика.

Складається враження, що автори не здійснили ґрунтовного аналізу як класичної російської історіографії (зокрема праці М. М. Карамзіна «История государства Российского»), так і сучасних публічних інтерпретацій російської влади – інтерв'ю В. В. Путіна Такеру Карлсону³. Це викликає незрозумілість у контексті того, чому вони фактично відтворюють аргументацію, яка заперечує українську державність і переносить її витоки до норманської версії, що має очевидний політичний підтекст і є загрозою для історичного саморозуміння українського суспільства.

² Дрогомирецька Л. Р., Ляхно О. П., Побережець Г. С. Переосмислення Київської Русі в сучасній українській історії: між імперським міфом та національною самобутністю. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 10 (40). [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-2656-2679](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-2656-2679)

³ AKIpress news. Путин и Такер Карлсон 2024. Интервью на русском языке [съемка Кремля], 2024. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=tIbL_MXK8Tg (дата звернення: 09.06.2026).

Додаткової легітимації російським пропагандистським конструкціям – свідомо чи несвідомо – надають В. Ю. Арістов⁴ та Д. С. Гордієнко⁵, які трактують антинорманізм як антинауковий підхід та, фактично, легітимізують російські історичні міфи. При цьому вони не пропонують принципово нових концепцій, відтворюючи класичні норманістські положення про ототожнення варягів із Руссю, виведення назви «Русь» від фінського слова «Руотці» та інтерпретацію руських імен на скандинавський манер.

Русь є історичною основою української державності, а Україна – її безпосередньою спадкоємицею. У цьому контексті доцільно наголосити на двох ключових аспектах спадкоємності: етнокультурній та геоісторичній тягlostі.

Під етнокультурною тягlostію розуміється безперервний розвиток українського народу на власній історичній території від раннього середньовіччя до сучасності. Ця еволюція простежується від зарубинецької та лука-райковецької археологічних культур через добу козацтва до національно-визвольних змагань ХХ ст. Такий підхід знаходить підтвердження у даних археології та лінгвістики. Зокрема, важливим свідченням давності української мовної традиції є графіті Софії Київської⁶, а також мовні релікти міжетнічних контактів, виявлені в українській мові та досліджені К. М. Тищенком⁷.

Геоісторична тягlostі логічно впливає з наведених аргументів щодо автохтонності українського народу, який створив державу Русь. Виникнувши на території сучасної України, Русь стала визначальним етапом розвитку української державності, політична традиція якої продовжилася в Галицько-Волинському князівстві, а згодом – у Великому князівстві Литовському. Водночас назва «Русь» фіксується

⁴ Локальна історія. Наша Русь: коли прийшли варяги, хто був першим князем, чому Володимир у вдалося | Вадим Арістов, 2020. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pLl-qyOZwQ4> (дата звернення: 09.06.2026); Локальна історія. Правда і міфи про Русь | як деколонізувати історію України. Гранднратив, 2022. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ofiaULfuZz0> (дата звернення: 09.06.2026).

⁵ Локальна історія. Міфи про середньовічну Україну: між норманами та Візантією | Дмитро Гордієнко, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XudUcPWAX0A> (дата звернення: 09.06.2026).

⁶ Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). Ч. IX: Північні внутрішня та зовнішня галереї. Київ : Горобець, 2019. С. 46–47. Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). Ч. VIII: Південні внутрішня та зовнішня галереї. Київ: Горобець, 2018. С. 440.

⁷ Тищенко К. М. Десять історичних свідків правдивості української мови. *Вісник НТШ*. 2023. № 67. С. 64–76.

ще в джерелах VI ст., зокрема у Псевдо-Захарія та Йордана, тоді як Новгород сформувався як місто лише в середині X ст.⁸.

Території, на яких згодом постала Московська держава, радше нагадують колонізаційний простір розширення Русі, ніж її первинне історичне ядро. Попри це, російська імперська історіографія традиційно спирається на два головні аргументи: «право сильного» – тобто завоювання території як підставу для привласнення її історичної спадщини, а також династичну спадкоємність Рюриковичів – від новгородського князя Олександра Невського до його сина Данила Олександровича, першого московського князя. Саме ці міркування подаються як нібито вагоміші за історичні підстави спадкоємності Київської Русі.

Однак такі аргументи видаються недостатньо переконливими. Варто згадати, що австрійська династія Габсбургів тривалий час правила Іспанією, проте це не перетворило Іспанію на Австрію. Аналогічно й династична спадковість Рюриковичів не могла автоматично трансформувати Московію в Русь. Навіть якщо Петро I привласнив грецьку назву України – «Рѡсія», це саме по собі не робить Росію Руссю, так само як існування Румунії не означає відродження Римської імперії.

2. Наукова релевантність та верифікаційна спроможність норманської теорії

Норманська теорія походження Русі була вперше сформульована шведськими істориками у XVII столітті, а надалі розвинена німецькими дослідниками Готлібом Байером, Готфрідом Міллером та Августом Людвігом Шльоцером. Центральним її завданням було обґрунтування династичної моделі Русі, за якою через династію Рюриковичів Московія постулювалася як єдина правонаступниця давньоруської держави.

Згодом ця концепція стала ідеологічною основою для легітимації політичної спадковості Гольштейн-Готторпської лінії Романових, що розпочалася з Петра III, а також для акцентування визначальної ролі германських племен у процесі становлення руської державності.

Норманська концепція походження Русі ґрунтується на ототоженні варягів із скандинавами (норманами) та, відповідно, з Руссю; на виведенні етноніма «Русь» від фінського «Руотці»; а також на скандинавській інтерпретації імен руських князів та назв Дніпровських порогів, зафіксованих у Костянтина Багрянородного.

Термін «варяги» вперше зафіксований 1030 року хорезмським ученим Аль-Біруні для позначення окремого класу військових найманців.

⁸ Войтович Л. В. Рюрик и происхождение династии Рюриковичей: новые дополнения к старым спорам. *Русин*. Кишинёв, 2013. № 1 (31). С. 28.

С. О. Кириленко зазначає, що, за інтерпретацією А. Г. Кузьміна, корінь *var* має семантику «вода»⁹. Водночас у складеному Яном Потоцьким франко-венедському словнику це слово у венедів (лужичан) пов'язується з військовою сферою: воно подане у значенні «зброя», «меч» – *wago*, *warang*¹⁰. Зі свого боку В. Г. Складенко вказує, що старополабське *warag* означає «охоронець», «захисник»¹¹, тобто варяги виступають як воїни¹². Таким чином, під «варягами» могли розуміти не лише вихідців зі скандинавських племен: їхні дружини могли бути поліетнічними¹³. Показові й свідчення Іоанна Скіліци (XI ст.) та Георгія Кедріна (XII ст.), які прямо вказували на кельтське походження варягів¹⁴. Це створює додаткові підстави для перегляду усталених норманських постулатів.

Фрагменти «Повісті минулих літ» (далі – ПМЛ) також демонструють непослідовність у трактуванні співвідношення між варягами та Руссю. В одному з ключових епізодів ці спільноти ототожнюються: «І вибралося троє братів із родами своїми, і з собою всю узяти русь. І прийшли вони спершу до словен, і поставили город Ладогу. І сів у Ладозі найстарший Рюрик, а другий, Синеус, – на Білім озері, а третій, Трувор, – в Ізборську. І од тих варягів дістала свою назву Руська земля»¹⁵.

Згідно з цим сюжетним блоком, слов'янські та фінські племена (кривичі, ільмени, чудь, весь) звернулися «за море» до варягів – до «Русі» – з пропозицією запросити князя; відповідно, саме звідти прийшли Рюрик, Синеус і Трувор. Цей уривок традиційно використо-

⁹ Кириленко С. О. Балто-слов'янська теорія походження Русі: історіографія проблеми. *Літературна та культурна Полісся*. 2029. Т. 94, № 11. С. 5–35.

¹⁰ Potocki J. N. Voyage dans quelques parties de la Basse-Saxe pour la recherche des antiquites Slaves ou Vendes. Hambourg : De l'imprimerie de G. F. Schniebes, 1795. P. 54. URL: https://books.google.com.ua/books?id=uxAVAAAAQAAJ&pg=PA65&hl=uk&source=gbgbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 09.06.2026).

¹¹ Складенко В. Г. Русь і варяги: Історико-етимологічне дослідження. Київ : Довіра, 2006. С. 107.

¹² Там само. С. 114.

¹³ Брайчевський М. Ю. Походження Русі. Київ: Наукова думка, 1968. С. 160; Складенко В. Г. Русь і варяги: Історико-етимологічне дослідження. Київ : Довіра, 2006. 119 с.; Шелухін С. П. Звідкіля походить Русь. Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. Прага : A. Fišer, Strašnice, 1929. С. 15.

¹⁴ Шелухін С. П. Звідкіля походить Русь. Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. Прага : A. Fišer, Strašnice, 1929. С. 8.

¹⁵ Літопис руський / ред. О. В. Мишанич; пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Київ : Дніпро, 1989. 591 с.

увався як аргумент на користь норманської теорії, хоча етнонім «Русь» у джерелах фіксується значно раніше, у VI ст.¹⁶

Натомість в іншому місці ПМЛ варяги, свеї (шведи), нормани, готи та Русь згадані окремо: «Яфетове бо коліно й це: варяги, свеї, нормани, готи, русь...»¹⁷. Отже, джерело одночасно подає «варягів» і «Русь» то як тотожні, то як різні спільноти, що свідчить про внутрішню суперечність тексту та складність його інтерпретації. Додатковим аргументом на користь того, що термін «варяги» не був тотожний назві «Русь» і міг позначати військову спільноту, може слугувати повідомлення про похід Олега на Константинополь: «Пішов Олег на Греків, Ігоря zostавивши в Києві. Узав же він множество варягів, і словен, і чуді, і кривичів, і мері, і полян, і сіверян, і деревлян, і радимичів, і хорватів, і дулібів, і тиверців, котрі є пособниками. Ці всі називалися “Велика Скіфія”»¹⁸.

З огляду на компіляцію ПМЛ, використання літопису як прямого свідчення про події IX ст. є проблематичним. Твір дійшов у списках XIV–XV ст. – передусім Іпатіївському (XV ст.) та Лаврентіївському (XIV ст.) – що неодноразово редагувалися й доповнювалися відповідно до політичної кон'юнктури, а первісний текст «Повісті Нестора» не зберігся. Ймовірний час її укладення – XII ст., тобто через кілька століть після описуваних подій, що неминуче передбачає втручання правлячих династичних кіл.

Гіпотезу про походження етноніма «Русь» від фінського «Ruotsi» (Руотці) піддавали ґрунтовній критиці у своїх працях М. С. Грушевський, В. Г. Сякяренко, С. П. Шелухін, О. М. Щодра та низка інших авторитетних дослідників. Водночас, згідно з концепцією С. П. Шелухіна, фінські племена могли називати шведів «Ruotsi» не як етнонімного самовизначення, а з огляду на їхню торговельну діяльність

¹⁶ Щодра О. М. Імперія Русів: передісторія і початки становлення. *Проблеми слов'янознавства*. 2020. Вип. 69. С. 64–98; Щодра О. М. Між норманізмом та антинорманізмом: дискусії про походження Русі у світлі писемних джерел. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*: Збірник наукових праць. Львів, 2019. Вип. 19–20. С. 115–139; Щодра О. М. Початки формування Русі: хронологічна і географічна локалізація процесу у дискусіях сучасних істориків. *Регіональна історія України*. Київ, 2018. Вип. 12. С. 57–80; Щодра О. М. Скандинавський міф про утворення Русі та історична основа легенди про заснування Києва. *Юридичний журнал «Право України»*. 2025. № 1. С. 56–69. <https://doi.org/10.33498/loi-u-2025-01-056> (дата звернення: 09.06.2026); Щодра О. М. Слов'яни і Русь в ранньому середньовіччі: передумови і початки формування імперії русів. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 481 с.

¹⁷ Літопис руський / ред. О. В. Мишанич; пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.

¹⁸ Там само.

у землях Русі, подібно до того, як у Києві купців, що торгували з Візантією, іменували «гречниками»¹⁹.

Важливо також наголосити, що ані в давньоруських, ані у візантійських писемних джерелах відсутні свідчення про запозичення назви «Русь» із фінських мов. Ба більше, самоназва «Русь» фіксується ще до встановлення інтенсивних контактів зі скандинавським світом. Показовим є й те, що ареал поширення етноніма «Русь» значно перевищує зону фінсько-скандинавських взаємодій: у разі правомірності цієї гіпотези логічно було б очікувати її обмеження північними територіями, натомість назва «Русь» стійко закріпилася за середньонадніпрянським регіоном.

Щодо імен руських князів слід зауважити, що запозичення особових імен між різними народами є історично поширеним явищем. Наприклад, римляни масово запозичували грецькі імена, особливо в аристократичному середовищі та після еллінізації освіти, а германці, які входили до складу римської армії та адміністрації, часто набували або обирали римські імена. Після християнізації слов'янські народи отримали значну кількість єврейських, грецьких та римських імен (Іван, Михайло, Петро, Олександр, Віктор, Віталій тощо), що, однак, не свідчить про те, що населення України складалося лише з євреїв, греків чи римлян. Питання про етнічну локальну основу залишається риторичним.

Розглянемо інший аспект – інтерпретацію назв Дніпровських порогів, наведених Костянтином VII Багрянородним. Візантійські автори часто фіксували чужоземні топоніми у формі, зрозумілій для грецької традиції, або через посередництво інших народів. Це не свідчить про скандинавське походження самих назв. Крім того, слабкістю даного твердження є відсутність системності: не всі Дніпровські пороги мають скандинавські відповідники, натомість більшість найменувань має слов'янську чи тюркську етимологію. Таким чином, спроби подати ці топоніми як виключно скандинавські є вибірковими та тенденційними.

Водночас не слід заперечувати факт взаємодії різних культур, а не їх домінування: наявність окремих скандинавських впливів у Київській Русі не суперечить її місцевому, слов'янському чи кельтському походженню. Наприклад, Бертинські аннали (IX ст.) повідомляють, що до імператора Людовіка I прибуло посольство візантійського імператора Теофіла, яке супроводжували делегати з Русі. Однак виникла підозра, що серед них були шведи, що свідчить про можливу

¹⁹ Шелухін С. П. Звідкіля походить Русь. Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. Прага: A. Fišer, Strašnice, 1929. С. 53.

участь найманців або купців, які опікувалися відповідними справами. З цього джерела також відомо, що титул правителя Русі «каган» використовувався у дипломатичному контексті. Це є яскравим прикладом взаємодії різних народів.

Скандинави могли виконувати роль торговців, найманців або окремих князів, проте це не доводить, що саме вони заснували державу Русь. Норманська теорія, спираючись на ці положення, подає спрощене пояснення складного процесу державотворення, ігноруючи багатокомпонентний характер етногенезу східнослов'янського населення, виключає локальні чинники (слов'янські, іранські, кельтські) та базується на вибірковій інтерпретації джерел.

3. Дослідження лінгвістичного матеріалу

У статті «Десять історичних свідків прадавності української мови» (2023)²⁰ К. М. Тищенко виокремлює десять так званих «свідків» – мовних ознак і реліктів, що були залишені давніми етнічними спільнотами на лінгвістичному рівні в період формування праукраїнської спільноти. Відповідно, українська мова акумулювала риси народів, які у різні епохи мешкали на території України, що, своєю чергою, свідчить про раннє існування праукраїнського етносу.

Особливий науковий інтерес становить шостий мовний «свідок», пов'язаний із кельтськими спільнотами II ст. н. е. Зокрема, поширення в українській мові суфікса **-ина** (*людина, дівчина, родина, тварина, драбина*) може інтерпретуватися як наслідок кельтського впливу. Окрім цього, серед імовірних кельтських запозичень К. Тищенко називає лексеми *слуга, влада, ліки, бевзь, щит, молитися, сало* та ін²¹.

Водночас очевидно, що окремі кельтські археологічні культури з часом асимілювалися серед германських та інших племінних утворень; однак елементи матеріальної культури й топонімії тривалий період зберігали домінування в цих середовищах. Лінгвіст Костянтин Тищенко, зокрема, ідентифікував **53 топоніми** кельтського походження, серед яких особливо показовими є назви «Рось» і «Роставиця»²².

²⁰ Тищенко К. М. Десять історичних свідків прадавності української мови. *Вісник НТШ*. 2023. № 67. С. 64–76.

²¹ Тищенко К. М. Контури лексико-топонімічної стратиграфії України і етногенез українців. *Народна творчість та етнографія*. 2005. № 4. С. 34.

²² Тищенко К. М. Кельтські назви селищ на витоках річок України. *Народна творчість та етнографія*. 2003. № 5-6. С. 63–73.

У цьому контексті правомірним видається й етимологічний підхід: назву «Русь» доцільно розглядати у зв'язку з формою *Ruthenia*, яка, ймовірно, зазнала подальших фонетичних редукцій. При цьому лексеми *route*, *rute*, *rut*, *good*, *roud* у кельтських і суміжних мовах позначають «дорогу», «шлях», «тракт», що є одним із вагомих аргументів на користь кельтської гіпотези походження Русі.

Паралельно з цим в етимологічних реконструкціях враховується й семантичний аспект колористичних означень: В. Г. Складенко пов'язує етнонім *rutheni* зі словом *roudos* (червоний), простежуючи його семантичну тяглість у французьких лексемах *roux*, *rousse* (рудий, руда), зауважуючи, що Марк Лукан уживав означення «*flavi rutheni*» (руді рутени), а арабський автор Ібн Фадлан, описуючи русів, також наголошував на їхній рудоволосості (на думку дослідника, це слугує додатковим аргументом на користь гіпотези про зв'язок русів із кельтськими рутенами); у цьому ж контексті дослідник вказує на можливу співвіднесеність грецької назви Русі – Ρως – з прикметником ροῖος у значенні «червоний», «рудий»²³.

Відповідно, міграція кельтів-рутенів могла відбутися ще до становлення Київської Русі, а їхня присутність фіксується топонімією Балтійського Помор'я (*Руг*, *Ругенгоф*, *Ругард*, *Рушвіц*, *Ругенвальд*) та Подунав'я (*Ротуларіус*, *Реодарій*, *Росдорф*, *Руська Мюль*). Окрім того, значний масив європейських топонімів може бути пов'язаний із рутенами або русами (див. рис. 1), що слугує додатковим аргументом на користь цієї концепції.

Хоча на сьогодні відсутні прямі археологічні або писемні свідчення пересування рутенів із Нарбонської Галлії до Східної Європи, сама можливість такого переміщення не суперечить загальновідомій мобільності кельтських спільнот латенської доби.

Топонімічні матеріали Центральної та Східної Європи додатково підкріплюють цю гіпотезу (див. рис. 1). Серед характерних прикладів можна назвати такі назви, як *Руська-Мюль*, *Реодарій*, *Росдорф*, *Руцарамарка*, *Рудотіце*, *Рудіце*, *Русовіце*, *Руські Геївці*, *Руська*, *Росош*, *Ружин*, *Рось*, *Росава*, *Роставиця* тощо.

²³ Складенко В. Г. Походження назви Русь. *Мовознавство*. 2011. № 3. С. 23.

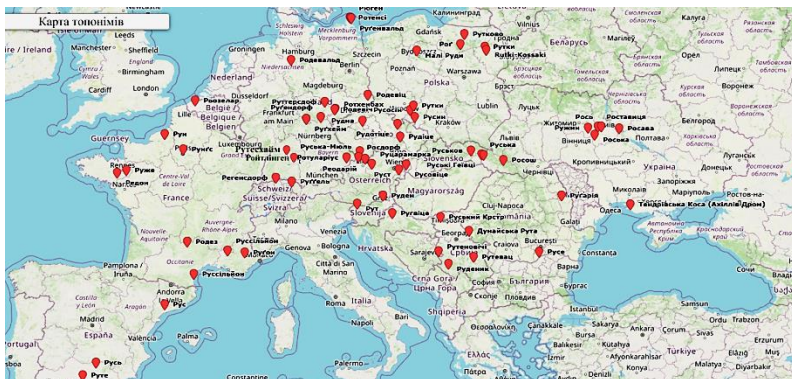

Рис. 1. Карта топонімів, пов'язаних з етнонімами «рутени», «руги», «русини»

Джерело: Сформоване автором

4. Аналіз універсальних закономірностей мобільності та «консервації» народів Євразії

Історичний розвиток євразійських народів демонструє дві стійкі закономірності:

1. Високу мобільність племінних і надплемінних об'єднань, зумовлену економічними, військовими або екологічними чинниками.
2. Збереження етнокультурної тяглості окремих спільнот у географічно відокремлених ареалах, що в літературі часто описують поняттям «консервації»).

Євразійський простір протягом I тисячоліття до н. е. – II тисячоліття н. е. демонструє численні приклади масштабних міграцій: свої та вандали, що вирушили зі Скандинавії й врешті досягли Північної Африки (Андалусія–Карфаген); готи, які з Північної Європи пройшли до Північного Причорномор'я, Балкан і Італії; гуни, що перемістилися з Центральної Азії до Східної Європи і Центральодунського регіону; монголи, чия експансія XIII ст. охопила майже всю Євразію.

Ці приклади свідчать, що верстви населення могли швидко долати величезні простори, а їхні еліти або воєнні контингенти здатні були накладати значний культурний та політичний вплив на нові території.

Водночас інші групи демонстрували протилежну тенденцію – тривале збереження етнокультурної ідентичності у віддалених, важкодоступних регіонах (у горах, болотистих місцевостях, лісових масивах чи на островах), що різко сповільнювало зовнішні впливи: баски на Піренеях; осетини як іраномовний релікт Кавказу; грузини

як автохтонний компонент Закавказзя; карпаторусини, які зберегли локальні говірки та традиції, часто співвідносні з племінною структурою білих хорватів.

Обидві закономірності – інтенсивна мобільність і тривала тяглість – створюють аналітичні передумови для переосмислення ролі кельтського компонента у Східній Європі.

По-перше, мобільність кельтів у I тис. до н. е. охоплювала простір від Атлантики до Карпат і Подунав'я, що ставить кельтські племена до кола народів, здатних до далеких міграцій і тривалого культурного впливу.

По-друге, у Карпатському ареалі могли існувати умови для «консервації» частини кельтського населення або кельтизованих груп, аналогічно до описаних вище моделей (басків, осетинів, русинів).

По-третє, фіксація кельтських топонімів у Середньому Подніпров'ї²⁴ свідчить про те, що певні елементи цього субстрату не були повністю асимільовані наступними етнічними хвилями.

Таким чином, кельтський субстрат не суперечить загальноєвразійським історичним закономірностям, а, навпаки, органічно вписується у відому динаміку етнокультурних процесів.

Універсальні закономірності мобільності та «консервації» народів Євразії дозволяють пояснити можливість як масштабних кельтських переміщень, так і збереження їхніх локальних субстратів у Карпатсько-Подніпровському регіоні. Це створює аналітичну рамку, в якій кельтський компонент може розглядатися як один із факторів ранніх етнокультурних процесів, пов'язаних із формуванням населення Русі та українського етногенезу.

Зрозуміло, що окремі кельтські археологічні культури з часом асимілювалися серед германських та інших етносів; проте елементи матеріальної культури й топонімії ще тривалий час зберігалися у відповідних середовищах, що, ймовірно, й було успадковано Наддніпрянською Руссю від кельтів-рутенів.

ВИСНОВКИ

Результати цього дослідження дають підстави стверджувати, що норманська теорія у науковому дискурсі XXI ст. є методологічно нерелевантною, концептуально вичерпаною та фактично маргіналізованою, а її подальше використання має радше ідеологічно-

²⁴ Тищенко К. М. Кельтські назви селищ на витоках річок України. *Народна творчість та етнографія*. 2003. № 5-6. С. 63–73; Тищенко К. М. Кельтські назви селищ на витоках річок України. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 3. С. 87–96.

політичний характер, зокрема слугує інструментом виправдання насильницької політики Москви щодо українського народу.

Варяги, з огляду на наведений у дослідженні фактичний матеріал, постають не як однорідна етнічна спільнота, а як поліетнічні військові контингенти найманців. Сам етнонім «Русь» доцільно пояснювати через виведення від «Ruthenia», а не від «Ruotsi».

Інтерпретація руських особових імен та назв Дніпровських порогів, подана Костянтином VII Багрянородним у скандинавському ключі, має довільний і гіпотетичний характер. Водночас не заперечується факт контактів і взаємодії, оскільки скандинавські групи могли виступати як торговці, військові найманці або окремі правителі, однак це саме по собі не доводить їхньої визначальної ролі у заснуванні держави Русь.

Що стосується початкових імен руських князів, то міжетнічні запозичення антропонімів є історично закономірним явищем: римляни активно запозичували грецькі імена, германські народи – римські. Аналогічно, після християнізації слов'янські спільноти засвоїли значний масив єврейських, грецьких і латинських імен (Іван, Михайло, Петро, Олександр, Віктор, Віталій тощо), що, однак, жодним чином не означає етнічної домінанти відповідних народів у складі населення України. Отже, питання локальної етнічної основи в цьому контексті має радше риторичний характер.

Кельтська концепція походження Русі спирається на комплекс свідчень авторів, які ототожнювали русів із рутенами, а також на широке поширення відповідної топонімії (зокрема *Ротуларіос*, *Рєодорій*, *Росдорф*, *Руська Мюль*, *Руцарамарка*, *Рудотіце*, *Рось*, *Росава* та ін.). З лінгвістичного погляду, за спостереженнями К. Тищенко, в українській мові простежується кельтський компонент, зокрема у функціонуванні суфікса **-ина** та в окремому шарі лексики.

Отримані результати підтверджують доцільність розгляду Русі як історичної основи української державності та важливого етапу формування української етнокультурної й політичної традиції. Комплексний підхід до вивчення проблеми походження Русі відкриває нові можливості для переосмислення ранньої історії України та місця українського народу в загальноєвропейських етнокультурних процесах.

АНОТАЦІЯ

У розділі аналізується проблема історичної спадкоємності Русі та критично оцінюється теза про її безпосередній зв'язок із Новгородом. Аргументується, що династичний чинник сам по собі не може слугувати достатньою підставою для встановлення політичної чи історичної тотожності між різними державними утвореннями. У цьому контексті показовим є досвід династії Габсбургів, правління якої

в Іспанії не змінило самостійного характеру розвитку іспанської державності. Відповідно обґрунтовується висновок, що Русь сформувалася в середовищі Середнього Подніпров'я, а отже, українські землі становлять її історичне ядро, що визначає особливий характер історичної спадкоємності України щодо Русі.

Ключові слова: Русь, походження Русі, українська державність, історична спадкоємність, норманська теорія, антинорманізм, варяги, кельтська гіпотеза, рутени, етногенез українців, топонімія, лінгвістика, історіографія, Київська Русь, українська національна ідентичність.

Література

1. AKIpress news. Путин и Такер Карлсон 2024. Интервью на русском языке [съёмка Кремля], 2024. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=tlbL_MXK8Tg (дата звернення: 09.06.2026).
2. Potocki J. N. Voyage dans quelques parties de la Basse-Saxe pour la recherche des antiquités Slaves ou Vendes. Hambourg: De l'imprimerie de G. F. Schniebes, 1795. P. 54. URL: https://books.google.com.ua/books?id=uxAVAAAAQAAJ&pg=PA65&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 09.06.2026).
3. Брайчевський М. Ю. Походження Русі. Київ: Наукова думка, 1968. 228 с.
4. Войтович Л. В. Рюрик и происхождение династии Рюриковичей: новые дополнения к старым спорам. *Русин*. Кишинёв, 2013. № 1 (31). С. 6–41.
5. Дешко П. П. Генезис та становлення Русі (VI–X ст.). Рівне, 2024. 88 с.
6. Дешко П. П. Переосмислення концепції «давньоруської народності» у світлі кельтської теорії походження Русі. *Актуальні проблеми гуманітарних наук*. 2025. Т 1, № 87. С. 59–69. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-1-7> (дата звернення: 09.06.2026).
7. Дрогомирецька Л. Р., Лахно О. П., Побережець Г. С. Переосмислення Київської Русі в сучасній українській історії: між імперським міфом та національною самобутністю. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 10 (40). [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-2656-2679](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-2656-2679) (дата звернення: 09.06.2026).
8. Кириленко С. О. Балто-слов'янська теорія походження Русі: історіографія проблеми. *Літературна та культурна Полісся*. 2029. Т. 94, № 11. С. 5–35.
9. Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). Ч. VIII: Південні внутрішня та зовнішня галереї. Київ : Горебець, 2018. 680 с.

10. Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). Ч. IX: Північні внутрішні та зовнішні галереї. Київ : Горобець, 2019. 392 с.

11. Літопис руський / ред. О. В. Мишанич; пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.

12. Локальна історія. Міфи про середньовічну Україну: між норманами та Візантією | Дмитро Гордієнко, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XudUcPWAX0A> (дата звернення: 09.06.2026).

13. Локальна історія. Наша Русь: коли прийшли варяги, хто був першим князем, чому Володимир вдалося | Вадим Арістов, 2020. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pLl-qyOZwQ4> (дата звернення: 09.06.2026).

14. Локальна історія. Правда і міфи про Русь | як деколонізувати історію України. Гранднратив, 2022. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ofiaULfu2z0> (дата звернення: 09.06.2026).

15. Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа. Псалми / пер. з грец. П. Дубовика. Ужгород: «Закарпаття», 2006. 332 с.

16. Складенко В. Г. Походження назви Русь. *Мовознавство*. 2011. № 3. С. 16–25.

17. Складенко В. Г. Русь і варяги: Історико-етимологічне дослідження. Київ : Довіра, 2006. 119 с.

18. Тищенко К. М. Десять історичних свідків прадавності української мови. *Вісник НТШ*. 2023. № 67. С. 64–76.

19. Тищенко К. М. Кельтські назви селищ на витоках річок України. *Народна творчість та етнографія*. 2003. № 5-6. С. 63–73.

20. Тищенко К. М. Кельтські назви селищ на витоках річок України. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 3. С. 87–96.

21. Тищенко К. М. Контури лексико-топонімічної стратиграфії України і етногенез українців. *Народна творчість та етнографія*. 2005. № 4. С. 31–34.

22. Шелухін С. П. Звідкіля походить Русь. Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. Прага : A. Fišer, Strašnice, 1929. 134 с.

23. Щодра О. М. Імперія Русів: передісторія і початки становлення. *Проблеми слов'янознавства*. 2020. Вип. 69. С. 64–98.

24. Щодра О. М. Між норманізмом та антинорманізмом: дискусії про походження Русі у світлі писемних джерел. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : Збірник наукових праць*. Львів, 2019. Вип. 19–20. С. 115–139.

25. Щодра О. М. Початки формування Русі: хронологічна і географічна локалізація процесу у дискусіях сучасних істориків. *Регіональна історія України*. Київ, 2018. Вип. 12. С. 57–80.

26. Щодра О. М. Скандинавський міф про утворення Русі та історична основа легенди про заснування Києва. *Юридичний журнал «Право України»*. 2025. № 1. С. 56–69. <https://doi.org/10.33498/louu-2025-01-056> (дата звернення: 09.06.2026).

27. Щодра О. М. Слов'яни і Русь в ранньому середньовіччі: передумови і початки формування імперії русів. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 481 с.

Information about the author:

Deshko Petro Petrovych,

Master of Arts in History and Law,

Head of Academic Affairs

Augustyn Voloshyn Carpathian University

4, Yu. Hoidy Str., Uzhhorod, 88000, Ukraine